

MOŽNOSTI ZA SPREMEMBE V DELITVI DELA MED MOŠKIM IN ŽENSKO

Razlike ali podobnosti med moškimi in ženskami so vedno vezane na možnosti, ki jih nudi konkretna praksa vsakdanjega življenja, ne glede na to ali se ima spolno delitev dela za biološko pogojeno ali za posledico serije tabujev ali drugih socialno zavezujočih vplivov. Od tega, ali imata oba spola enake možnosti ali ne, je odvisno, v kakšni smeri se bodo razvijali osebni potenciali. Enakost možnosti je socialni ali politični koncept. V primeru enakih možnosti za oba spola se spolno razlikovanje zmanjšuje, kar so dokazale medkulturne študije in empirično potrjeno zmanjševanje razlik v sposobnostih, ki nosijo izrazito spolno obeležje, kot so na primer verbalne, spacialne in matematične sposobnosti. Razlike v moči in položaju moških in žensk izhajajo iz različnih načinov vrednotenja in nagrajevanja teh vlog. Tako različne aktivnosti moških in žensk le utrjujejo razvoj specifičnih osebnostnih lastnosti, tudi v primerih, ko razlogov za takšne razlike ni.

Raziskave v evropskem prostoru kažejo, da so razmerja v delitvi dela v družini med spoloma, če upoštevamo število porabljenih ur, 1:1,5 do 1:3. V severozahodnem delu Evrope so moški v povprečju bolj kooperativni in več časa posvetijo gospodinjstvem delu ter otrokom (Pross, 1973; Szalai, 1975; Černigoj-Sadar, 1989). Sodelovanje moškega v družini se povečuje s stopnjo socialnoekonomskega razvoja družbe, medtem ko zveza z zaposlenostjo žene ni vedno razvidna. Seveda pa so to le dominantna razmerja, znotraj katerih obstajajo precejšnje variacije. Na primer pri nas (Kvaliteta življenja v Sloveniji 1984) so pri skupini staršev s predšolskimi otroki odkloni večji od povprečnega števila ur, porabljenih za delo v družini, tako pri materah kot očetih. Torej se kljub izrazitim dominantnim trendom nakazujejo možnosti za spremembe, ker pa so pomembne predvsem dimenzije vrednotenja (tako aktivnosti kot osebnostnih lastnosti), moramo hkrati upoštevati tako elemente ohranjanja kot spreminjanja. To pa pomeni strukturne družbene spremembe povezati s procesi na individualnem nivoju.

ELEMENTI OHRANJANJA

K tradicionalni predstavi o spolnih vlogah in njihovim vedenjskim manifestacijam prispevajo naslednji dejavniki:

- **Specifična diferenciacija spolnih vlog na nivoju neposredne interakcije in različnih oblik simboličnih posredovanj.**

V teku socializacijskega procesa so deklice še vedno nagrajene predvsem za čistost, skrbnost in lepo vedenje, dečki pa predvsem za razne veščine in ustvarjalnost (Lott, 1979; Taylor, 1979). V primeru, da se pojavi odklon od konvencionalnih pričakovanj, pa to hote ali nehote spregledamo.

Tako odrasli kot otroci so hvaležni sprejemalci sporočil medijev, za katere je do sredine sedemdesetih let značilna skoraj popolna odsotnost ženske podobe ali pa je le-ta stereotipna (ali pasivna ali pa kot sex appeal), za našo situacijo pa velja ta podatek kar do začetka osemdesetih let.

- **Nagnjenost posameznikov h kontinuiteti spodbudi specifično kognitivno selekcijo in interpretacijo konsistentnosti v izvajanju spolnih vlog.**

Na primer, zaposlena ženska, ki se ni nikoli izobraževala za poklic in ni razmišljala o tem, da bi se morala pri 35 letih zaposliti, da bi pomagala pri izboljšanju ekonomskega stanja gospodinjstva, sebe opiše takole: "Še vedno sem ista oseba, kot sem bila." Njeni prijatelji pa vidijo drastične spremembe v njenem obnašanju - je bolj organizirana, učinkovita, govori o temah, o katerih prej ni, je manj odvisna od svojega moža in pred njega postavlja večje zahteve. Mož, katerega prijatelji menijo, da ga je žena postavila "ob zid", pa pravi: "Nič se nisem spremenil, še vedno sem isti, samo več odgovornosti imam sedaj."

- **Predstave o statičnosti identitete in povezovanje transformacije identitete z neobvladljivimi konfliktnimi situacijami.** Čeprav se vprašanja "kdo sem" in "kje sem" pojavljata v vsakem življenjskem obdobju, se vedno znova poskušamo zateči k "znanemu jazu". Bemova (183) na primer meni, da si človek lahko pridobi kakršnokoli definicijo moškosti ali ženskosti, toda ko jo osvoji, postane le-ta standard, ki usmerja obnašanje. Nekateri raziskovalci, kot je Markus s sodelavci (1982), pa menijo, da spolna shema ni nujno vedno v centru pojma sebe, da se spreminja in da je to spreminjanje v odnosu do socialnega okolja pravzaprav ena najbolj nepojasnjenih zadev v psihologiji.

- **Dominantne institucije družbe, kot so družina, religija in funkcioniranje ekonomskega sistema, dajejo legitimiteto predvsem modelu, ki spodbuja čimvečjo spolno diferenciacijo.** Gradi jo na funkcionalni pomembnosti spolne dihotomije, druge opcije veljajo le za motnjo sistema.

Problematične situacije, ki so na makronivoju označene kot "moška konstrukcija sveta", so tako kompleksne, da se vedno znova izmaknejo strategijam spreminjanja; na mikronivoju pa se v večini primerov ne interpretirajo kot problem odnosa, ampak kot problem posameznika. Tako se prakse na mikro- in makronivoju med seboj ojačujejo, to pa je odločilen element za ohranjanje obstoječega stanja.

ELEMENTI SPREMINJANJA

Naslednji dejavniki vplivajo ne samo na spremembo tradicionalnih predstav, ampak tudi spodbujajo k radikalnim spremembam aktivnosti in njihovega pomena:

- **Obdobje rojevanja otrok se je skrajšalo, obenem pa se je pričakovana življenjska doba podaljšala.**

Zmanjševanje števila otrok pomeni, da postaja materinstvo le eno izmed obdobj v življenju in ne življenjska aktivnost. Titmuss (1963) poroča, da je tipična ženska doživela sredi šestdesetih let dve do tri nosečnosti, tipična ženska delavskega razreda konec 19. stoletja pa deset. Za slednjo je to pomenilo, da je bila sredi petdesetih let, ko je njen najmlajši otrok končal šolanje, in ker je bila pričakovana življenjska doba nizka, je imela pred seboj še približno štiri leta življenja, ki niso bila obremenjena z otroki.

- **Z legalno priznано institucijo planiranja družine je dilema izbire prišla v center ženskih življenj, s tem pa tudi nejasnost razrešitve konflikta med jazom in drugim.**

- **Dominantni načini proizvodnje ne zahtevajo več velike fizične moči, ampak intelektualno obvladovanje procesov in "odnosne" sposobnosti v primeru uslužnostnih dejavnosti. To pa pomeni, da se vse bolj uveljavljajo nekatere "ženske" sposobnosti.**

- **V nekaterih evropskih deželah se je delež žensk v strukturi zaposlenih skoraj povsem približal deležu moških, to velja tudi za Slovenijo. Število družin, v katerih sta oba roditelja zaposlena, se povečuje. Proces je ireverzibilen. Kljub temu pa so značilne razlike med spoloma**

v centralnosti položaja družine in plačanega dela (podatki za Slovenijo) in tako "moški brez družine še vedno išče žensko 'brez dela'".

- **Izobrazbena stopnja žensk se pri mlajših generacijah približuje oziroma pri nekaterih socialnih skupinah izenačuje z izobrazbeno stopnjo moških.** Podatki za zaposlene pare z otroki v urbanem okolju (Ljubljana, Celje) kažejo, da pri tistih parih, ki imajo štiriletno srednjo šolo ali več, ni statistično značilnih razlik med spoloma.

- Kombinacija zaposlenosti izven doma in enakega izobrazbenega nivoja daje pogoje za legitimno primerjavo izven tradicionalnega ženskega okolja, kar je nujno za vzpostavitev motivacije za socialno spremembo.

Tudi statusno ravnotežje žensk iz višjih slojev postaja vse bolj pomemben izvor sprememb.

- **Aspiracije za spremembe so premosorazmerne s stopnjo izobrazbe.** Ženske imajo več aspiracij po spremembah kot moški, zaradi enosmernih in parcialnih sprememb obstaja velika možnost samobloкаде. Pri prvi povojni generaciji zaposlenih mladih mater v Sloveniji je bilo ugotovljeno povezovanje družinskih, kulturnih in delovnih aktivnosti. Gre za izrazito pestrost aktivnosti, ki se "časovno ne izide", to je vzorec obnašanja, značilen za ženske, ki sledijo idealu "aktivne ženske in matere". Želijo si še novih aktivnosti, s katerimi se že ukvarjajo, le honorarnega dela in gospodinjstva imajo dovolj. Gre torej za hiperaktivnost brez elementov sprostitve, ki je bila značilna za tretjino mladih mater z otroki.

- **Dosedanji izvori identitete človeka so se pošteno zamajali, ker je**

a/ z naraščanjem brezposelnosti postala postavka kontinuiranega plačanega dela vprašljiva;

b/ družina s pretiranim poudarjanjem socialnoemocionalnih vezi, ob upoštevanju dejanske avtonomije svojih članov, postala eno najbolj zagonetnih področij življenj.

Tako postaja socialni prostor zunaj teh dveh institucij vse bolj pomemben izvor kontinuitete in vzpostavljanja identitete.

Torej identiteta ni nekaj, kar bi lahko vnaprej povsem jasno načrtovali, enako velja tudi za njene spolne elemente. Sodobne socialno psihološke in sociološke teorije ob upoštevanju bioloških razlik poudarjajo konstrukcijo spola in kognitivno procesiranje "moškosti" in "ženskosti".

- Strukturalne in motivacijske premike upoštevajo tudi napredne socialne politike ter vključujejo v svoje načrte procesne elemente življenjskih obdobj; to pomeni fleksibilnejše zaposlovanje in bolj osebno načrtovanje življenjske kariere. Pri takšnem načinu razmišljanja pa je socialna politika, osnovana zgolj na življenjskih obdobjih moškega, postavljena pod vprašaj. Mednarodni raziskovalni teami, ki obravnavajo socialno politiko in modernizacijo socialnih služb, postavljajo v center človekove pravice. To pomeni, da imajo potrebe in možnosti vsakega člana družine enako teže. Gre za priznavanje konfliktnosti in dejstva, da ni enoznačnih in dokončnih rešitev za probleme v malih skupinah.

Iz povedanega lahko zaključimo, da obstaja precej možnosti za spremembe v spolni delitvi dela, če pa se bodo uveljavile in v kakšni smeri, pa je odvisno od vpliva posameznih socialnih skupin. Pri tem pa je idealizirane podobe, družine ali njenih posameznih članov, ne morejo več igrati odločilne vloge na daljše časovno obdobje. Sprejemanje in spreminjanje socialnih vlog je izredno kompleksen proces. Številne razlage tega procesa pogosto služijo za uveljavljanje specifičnih interesov namesto za razumevanje in izboljšanje človeških odnosov ter optimalno funkcioniranje družbenih institucij.

Literatura

- Bem, S.L., Gender schema theory and its implications for child development: Raising gender-atypical children in a gender-schematic society, *Journal of Women in Culture and Society*, 8 (4), 1983, str. 598-616
- Černigoj-Sadar, N., Vzorci obnašanja zaposlenih mladih, Inštitut za sociologijo, Ljubljana 1980
- Černigoj-Sadar, N., Psycho-social dimensions of paid work and family life, v: Boh, K. et al. (ur.) *Changing patterns of European family life*, Routledge, London in New York 1989
- Eurosocijal 33/1989
- Lott, B., Behavioral concordance with sex role ideology related to play areas, creativity, and parental sex typing of children, *J. Pers. Soc. Psy.*, št. 36, 1978, str. 1087-1100
- Marks et al., Self-schemas and gender, *J. Pers. Soc. Psychol.*, vol. 42, št. 1, 1982, str. 38-50
- Pross, H., Gleichberechtigung im Beruf, Frankfurt na Maini 1973
- Szalay, A., The situation of women in the light of contemporary time-budget research, UN Conference No. E Conf. 66/BP/6, 1975
- Taylor, M.C., Race, sex, and the expression of self fulfilling prophecies in a laboratory teaching situation, *J. Pers. Soc. Psy.*, št. 37, 1979, str. 897-912

Raziskave:

Rus, V. et al., Kvaliteta življenja 1984, ISU

Boh, K., Černigoj-Sadar, Delo in družina, 1982-83, ISU

INTERVJU